"Yanlış yere düşmüş bir hayat"

Edward Said

Onun doğum kâğıdı, daha ilk satırından bir sosyolojik bilmeceydi. Kudüs'te doğmuş, Amerikan pasaportu taşıyan, İngiliz prensinin adıyla çağrılan bir Arap çocuğu; sömürge dünyasının ara katmanında, hiçbir aidiyetin tam oturmadığı o ince zeminde büyüyecekti.

SEBAHATTİN ÇELEBİ

Bazı hayatlar bir ülkenin, bazıları bir sınıfın, pek azı ise bir kavramın biyografisi gibi okunur. Edward Said'in hayatı, Yirminci Yüzyılın en sancılı kavramlarından birinin, sürgünün biyografisiydi. O, yersizliği bir talihsizlik olarak yaşamakla kalmadı; onu bir bakış açısına, bir yönteme, giderek bir mesleğe dönüştürdü. Georg Simmel'in sosyolojiye armağan ettiği *"yabancı"* figürü gibi, içinde yaşadığı topluma hem içeriden hem dışarıdan bakabiliyordu; görme gücünü de tam bu aradalıktan alıyordu.

Talbiyya'nın taş evlerinde bir çocuk dünyaya gelmişti.

Kasım 1935'in ilk gününde, henüz Britanya Mandası altındaki Kudüs'ün Batı yakasında, Kudüs taşından yüksek tavanlı evleriyle bilinen Talbiyya semtinde bir oğlan çocuğu doğdu. Ailesi ona iki dünyayı birden yükleyen bir ad verdi: İlki dönemin Galler Prensi'nden esinlenen Edward, ikincisi babasının adı olan Vedi. Filistinli Hristiyan bir ailenin çocuğuydu. Baba Vedi Said, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Amerika'ya gitmiş, orada Amerikan ordusuna yazılmış, adını William'a çevirip ABD vatandaşlığını cebine koymuş, dönüşte Kahire'de bir kırtasiye ve büro malzemeleri şirketi kurmuş bir iş adamıydı. Anne Hilda Musa, Nâsıralı bir Baptist vaizin kızıydı; Beyrut'ta okumuştu ve oğluna piyanoyu sevdirenlerin başında geliyordu. Edward'ın ardından dört kız kardeş geldi: Rosemarie, Jean, Joyce ve Grace.

Bu doğum kâğıdı, daha ilk satırından bir sosyolojik bilmeceydi. Kudüs'te doğmuş, Amerikan pasaportu taşıyan, İngiliz prensinin adıyla çağrılan bir Arap çocuğu; sömürge dünyasının ara katmanında, hiçbir aidiyetin tam oturmadığı o ince zeminde büyüyecekti.

Evin dili, sınıfın haritasıydı.

Evde İngilizce konuşulurdu; ikinci dil Fransızcaydı, Arapça ise daha çok hizmetlilerin ve sokağın diliydi. Bu dil hiyerarşisi, bir ailenin tercihinden öte, bütün bir sınıfın haritasıydı. Sömürge düzeni yalnızca toprakları değil, dilleri de katmanlara ayırmıştı; hangi dilin salonda, hangisinin mutfakta konuşulacağını da o düzen belirliyordu. Said'in içine doğduğu Levanten burjuvazisi, kendi halkının diline kendi evinde mesafeli duran tuhaf bir sınıftı. İçeride Anglikan terbiyesinin ölçülü disiplini, dışarıda Kahire'nin gürültülü, çok dilli sokakları vardı. Aile yazları Lübnan'ın Dhur eş-Şuveyr köyüne çıkıyor, kışları Kahire'nin Zamalek semtinde geçiriyor, fırsat buldukça Kudüs'e inip akrabalarla bayramlaşıyordu. Said yıllar sonra bu çocukluğu anlatırken, kitabının adına da kazınacak o duyguyu kullanacaktı: yersiz yurtsuzluk, yanlış yere düşmüşlük.

Kahire'nin kolej koridorlarında bir yabancılığın tohumları atılmıştı.

İlk eğitimine Kahire'deki Gezira Preparatory School'da başladı; ardından Cairo School for American Children'a, oradan da İngiliz idaresinin elit eğitim kurumu Victoria College'a geçti. Victoria'nın sınıflarında, ileride Omar Sharif adıyla dünya sinemasının yıldızı olacak Mişel Şalhub da oturuyordu. Bu okullar, sömürge sosyolojisinin laboratuvarlarıydı; oralarda yalnızca İngilizce dilbilgisi değil, bir dünya görüşü, bir beden duruşu, bir itaat ekonomisi öğretiliyordu. Yerli çocuklara İngiliz gibi olmaları söyleniyor, ama hiçbir zaman İngiliz olamayacakları da her fırsatta hatırlatılıyordu. Said, kendi anlatımıyla daima itaatsiz bir öğrenciydi; 1951'de disiplinsizlik gerekçesiyle Victoria'dan uzaklaştırıldı. Babası onu vakit kaybetmeden Atlantik'in öbür yakasına, Massachusetts'teki Mount Hermon yatılı okuluna gönderdi. Henüz on beşindeydi.

Yeni Dünya, ona eski sorularını daha yüksek sesle sordurdu. Orada, hayatında ilk kez, ne olduğu üzerine sistemli biçimde düşünmek zorunda kalacaktı.

Arap mıydı, Amerikalı mı; Filistinli miydi, Hristiyan mı; misafir miydi, sürgün mü?

Mount Hermon ona iki şey öğretti: Birincisi Anglosakson dünyasının kendisinden ne beklediği, ikincisi de o dünyaya hiçbir zaman tam anlamıyla ait olamayacağı. Bu bilinç

